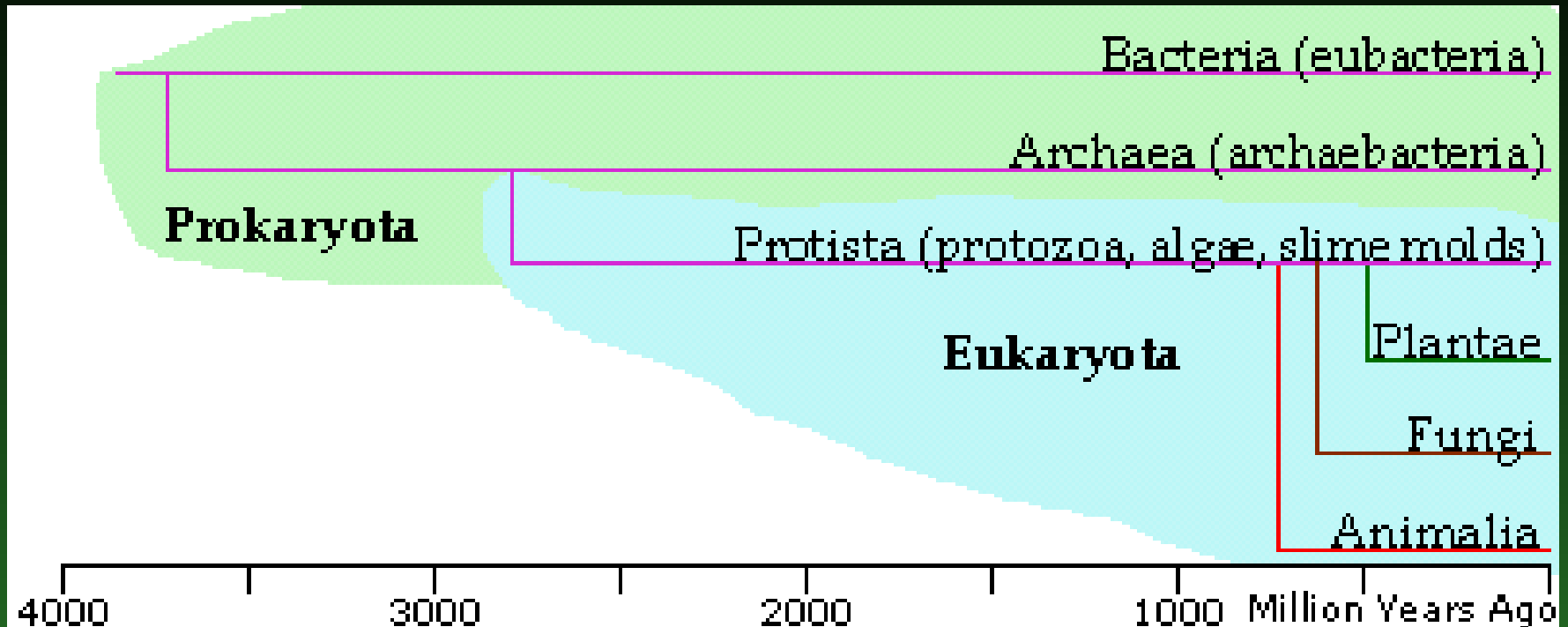

Vznik a znaky vyšších rostlin

Strom života

Vznik života - před necelými 4 miliardami

Vznik eukaryot - před necelými 3 miliardami

Odštěpení zvířat, hub a rostlin před 750-500 miliony let

Po živočiších jsou rostliny asi nejbohatší skupina
- asi 290 tisíc druhů.

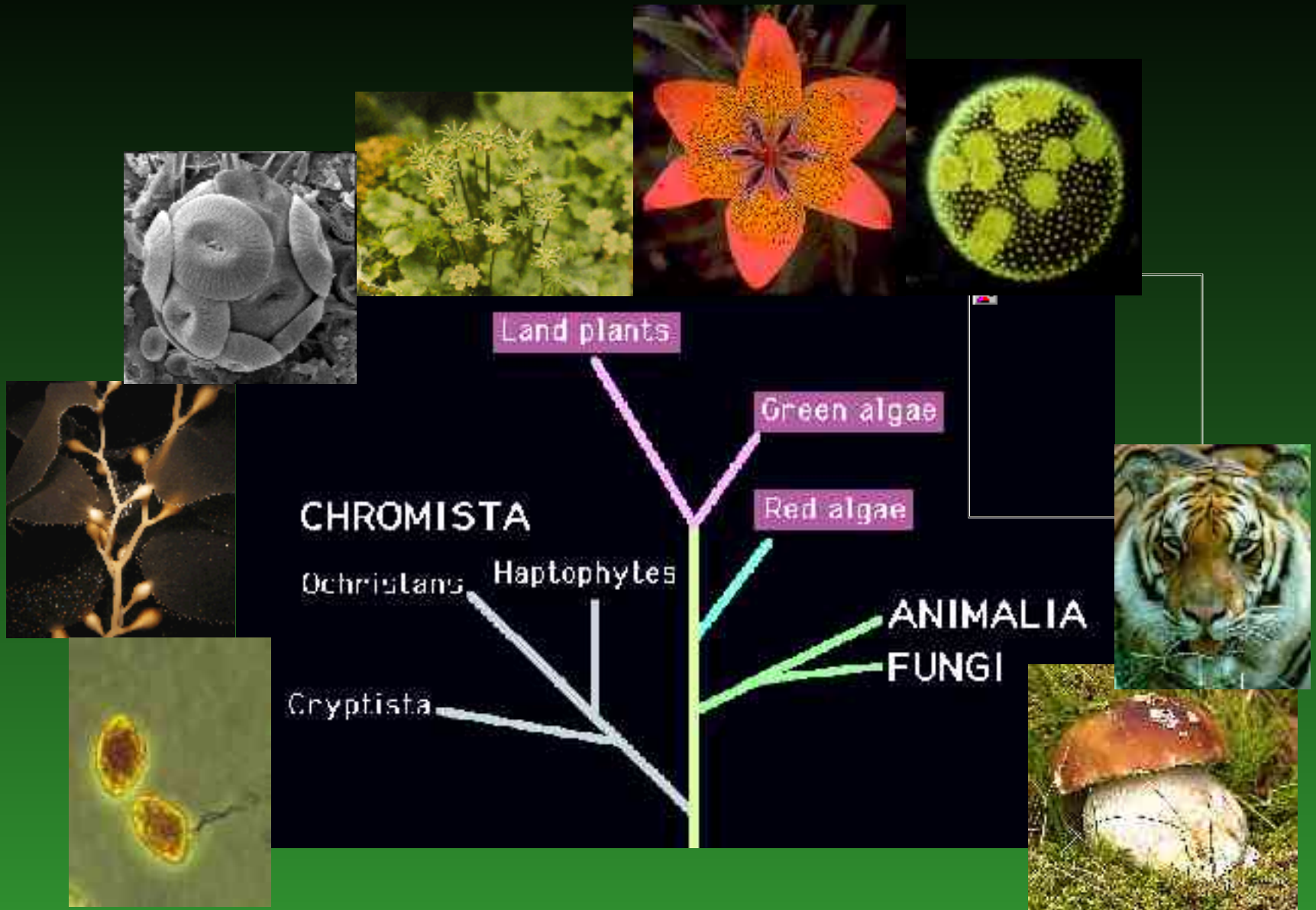
(živočichové - nelze odhadnout minimálně několik mil., řasy mají asi 100 tisíc, houby asi 80 tisíc druhů, prokaryota 5 tis.)

Oproti živočichům se však vyšší rostliny podílejí na celkové tvorbě biomasy v rámci biosféry mnohem významněji a tvoří kostru většiny ekosystémů zemského povrchu.

Význam pro heterotrofní organismy je nesmírný - svým podílem na zdrojích potravy býložravců a člověka dalších členů potravní pyramidy zaujímá tato skupina zcela výjimečné postavení.

Rovněž podíl vyšších rostlin na tvorbě atmosférického kyslíku je významný.

Eukaryotní část stromu života

Velikostní variabilita vyšších rostlin sahá od mm (např. u na hladině plovoucích okřehků) až po desítky metrů (např. vysoké gigantické stromy).

Wolffia arrhiza

V lidském životě a vývoji lidské civilizace hrají a hrály vyšší rostliny jednu ze základních rolí.

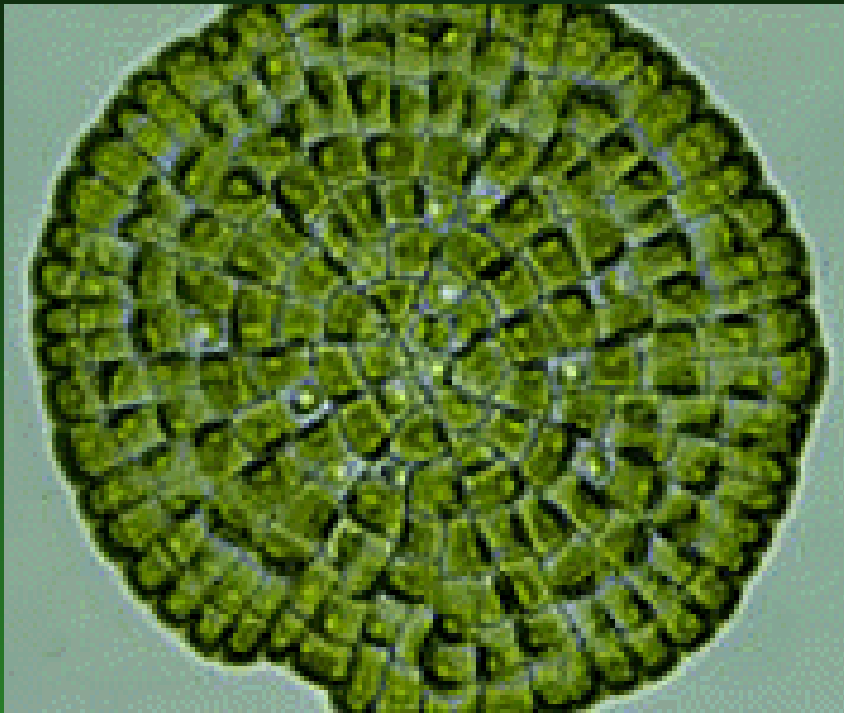

Fylogenetický původ vyšších rostlin

Impulsem vzniku vyšších rostlin byl přechod z vody na souš. Vyšší rostliny se odštěpily od **zelených řas** (*Chlorophyta*). Zelené řasy jsou paleontologicky prokázány z kambria a předpokládá se, že byly již složkou pozdně prekambričské flóry. Zelené řasy se shodují s vyššími rostlinami ve 4 velmi důležitých znacích, které zpravidla chybí většině ostatních řas:

- **obsah a poměr barviv** chlorofylu a, b a karotenoidů.
- **typ polysacharidů** - celulóza a škrob
- **rodozměna** (heteromorfická např. *Ulothrix*, *Monostroma*, *Urospora*, *Stigeoclonium*, *Derbesia*, *Halicystis* a *Coleochaete*, izomorfická u *Ulva*, *Enteromorpha*, *Cladophora* nebo *Chaetomorpha*)
- **oogamie** = samičí gameta - oosféra je nepohyblivá, samčí je menší a pasivně nebo aktivně se k oosféře dostává.

„Předchůdci vyšších rostlin“ leží mezi řasami s rodozměnou heteromorfickou - v třídě *Charophyceae* resp. v jednom z jejích řádů *Coleochaetales*.

Coleochaete

Chara

V současnosti zahrnuje řád *Coleochaetales* zhruba 15 převážně sladkovodních druhů. K důkazům svědčícím ve prospěch „koleochétové“ hypotézy svědčí zejména:

- oogamie je jediným způsobem rozmnožování
- otevřená ortomitóza
- přítomnost fragmoplastu v cytokinezi
- rod *Coleochaete* je jediným reprezentantem zelených řas u něhož zygota přetrvává na mateřské rostlině a prodělává zde následná dělení vedoucí posléze meiozí ke vzniku spór
- morfologická podobnost ve stavbě stélky některých recentních koleochét (např. *Coleochaete orbicularis*) a frondózních játrovek
- sekvenční podobnost intronů některých genů recentních játrovek a parožnatek (incl. *Coleochaetales*)

Kolonizace souše rostlinami a její morfologicko-fyziologické důsledky

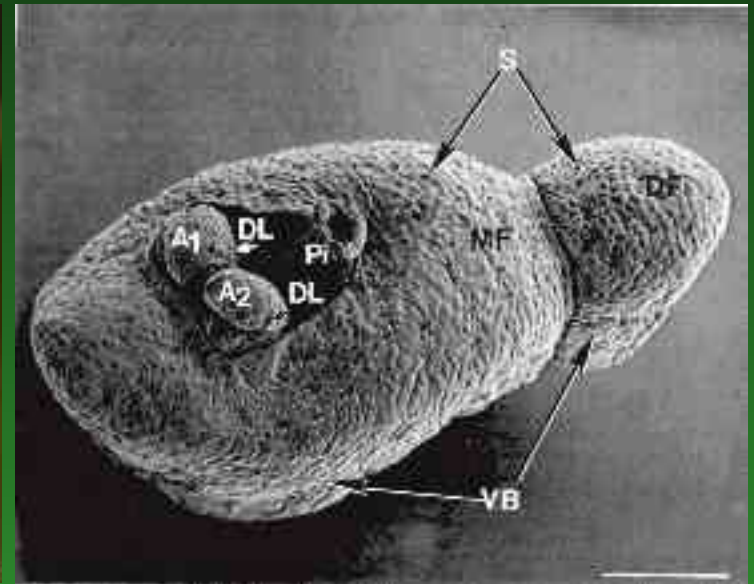
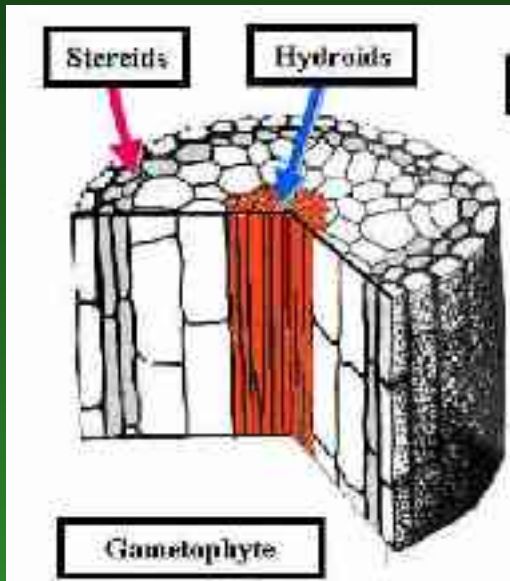
Rostliny na souš nepřečázely, nýbrž se tam, nikoli vlastní vinou, ocitaly. K přežívání docházelo na stanovištích s periodickým zaplavováním v pobřežních zónách.

Přechod na souš znamenal nezbytně:

- **nahrazení opory** zajišťované vodním prostředím bylo zajištěno pevnější stavbou těla (nutnost odolávat zemské přitažlivosti, větru, váze dešťové vody, sněhu, námrazy)
- **ochrana před vysycháním** způsobeným kontaktem rostliny se vzduchem (trvalé vedení vody z kořenů - tj. míst která jsou v relativně vlhkém prostředí, do míst vystavených extrémní transpiraci - listy; kutikula - objevuje se už u některých řas; dýchací aparát - průduchy)
- **nutnost transportu látek** přijímaných dále ve formě vodního roztoku, avšak většinou jen podzemními částmi diferencujícími se později v kořeny, do ostatních částí rostliny

Vztah mezi velikostí, prostředím a vnitřní stavbou

U mechů platí čím větší sporofyt, tím dokonalejší vodivé elementy. Naopak trvalé zpětné přizpůsobení cévnatých rostlin životu ve vodě vede k redukci či ztrátě cévních svazků a některých orgánů. U okřehků (čeleď *Lemnaceae*, *Magnoliophyta*) tak došlo někdy k úplné ztrátě kořenů a cévních svazků u druhu *Wolffia* (1.5 mm), který je tvořen v nekvetoucím stavu polokulovitými tělísky téměř stejnotvarého pletiva.

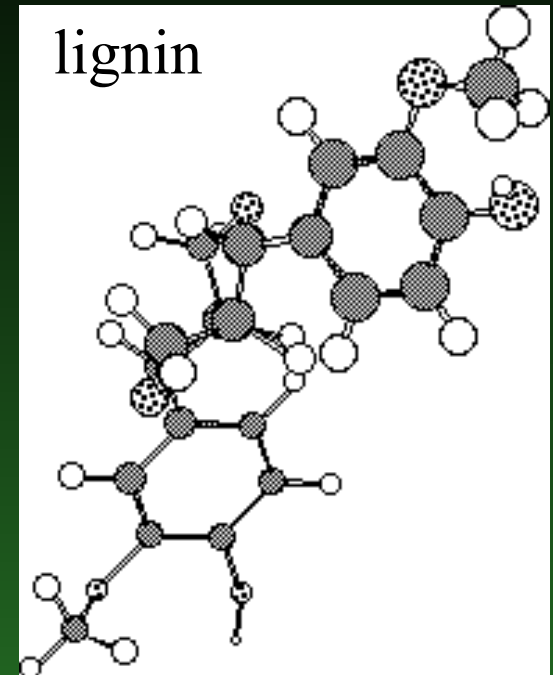

Environmentální impulz terestrializace rostlin

Za environmentální impulz vedoucí k terestrializaci rostlin je pokládáno dosažení kritické hodnoty koncentrace atmosférického O_2 .

Dosažením této koncentrace O_2 se stala reálnou biosyntéza ligninu, jako základního prvku oporných a vodivých pletiv u rostlin

(Chapman D. J. 1985: Geological factors and biochemical aspects of the origin of land plants. - In: Tiffney B. H. [ed.] Geological factors and the evolution of plants. Yale Univ. Press, New Haven, Connecticut, pp 23-45.).

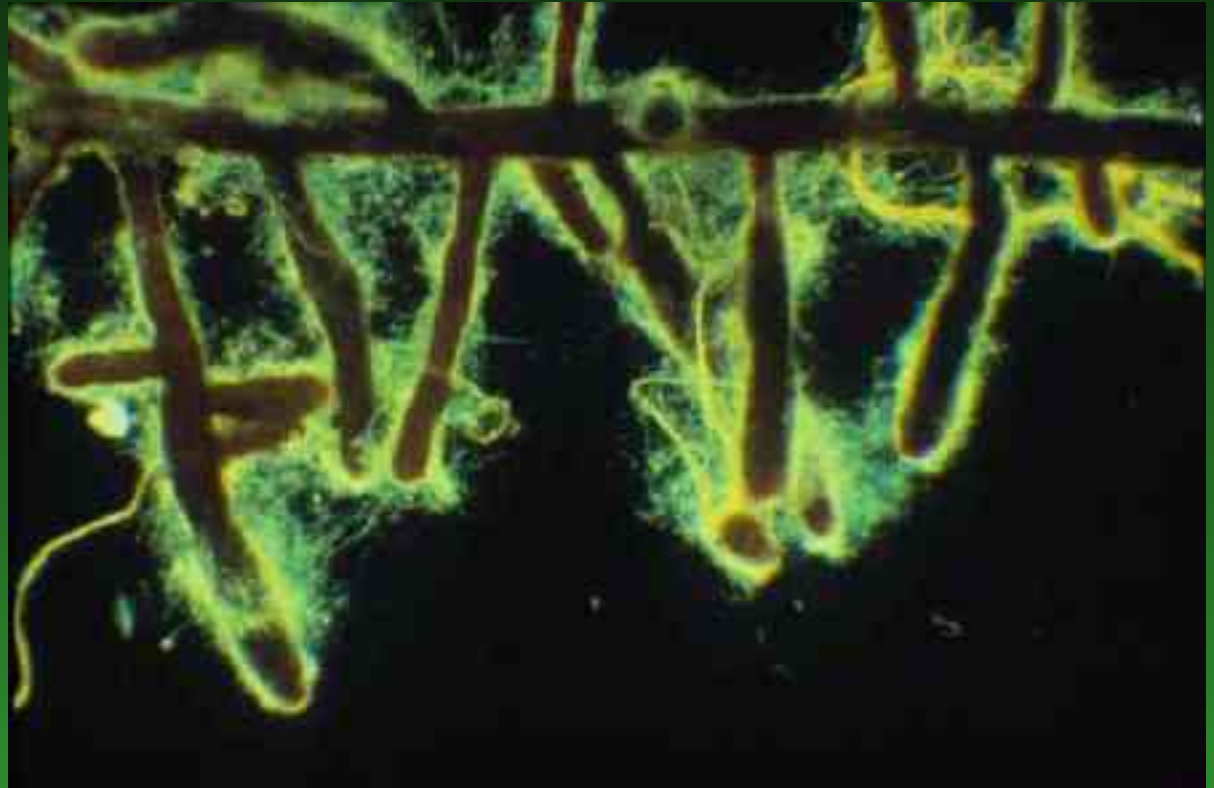

Terrestrializace a mykorrhiza

V souvislosti s přechodem rostlin na souš je zajímavá hypotéza polských botaniků (Pirozynski K. A. et Malloch D. W.: The origin of land plants: a matter of mycotrophism. - Biosystems, 6(1975)/3: 153-164.),

kteří považují vznik suchozemských rostlin za důsledek symbiomyzy semiakvatických starobylých zelených řas a některých akvatických hub - snad oomycet.

Fosilní doklady a stáří vyšších rostlin

Nejstarší makrofosílie
vyšších rostlin *Cooksonia*
rozhraní střední - svrchní silur
zhruba **428 miliónů let**.
Cooksonia patří do oddělení
Cooksoniophyta skupiny
ryniofyt.

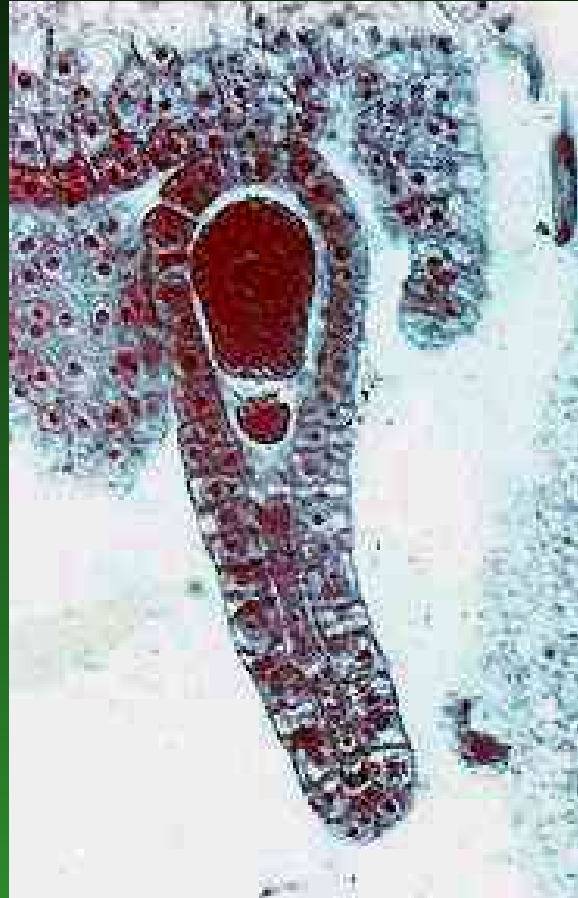
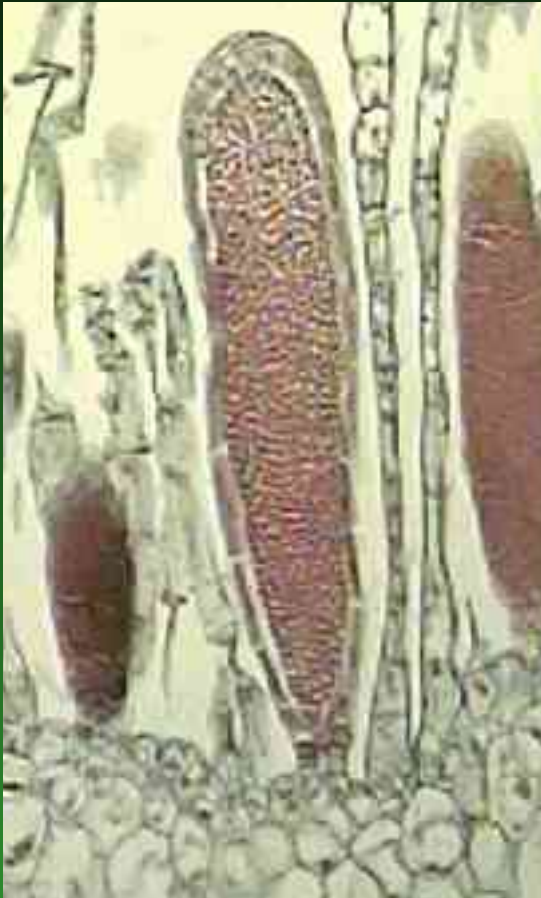

Nejstarší mikro-
fosílií vyšších rostlin
jsou tetrádní spóry z
rozhraní spodní -
svrchní ordovik, tedy
staré zhruba **470**
miliónů let.

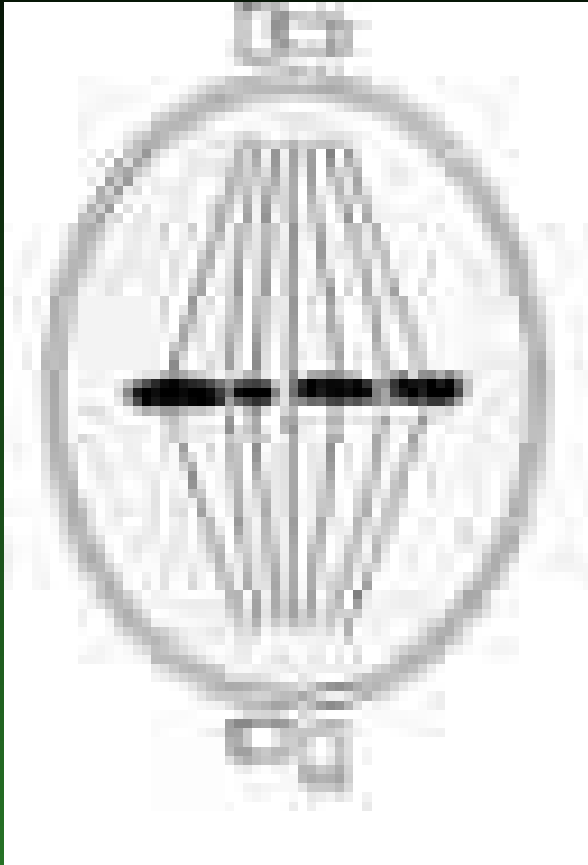
Podstatné znaky vyšších rostlin

1. **Gametangia** obalená alespoň **jednou vrstvou buněk**, které se na tvorbě gamet ani na procesu oplození neúčastní;

2. **jednotná stavba archegonií** - břišní část, krček - stylidium, kanálek, 1 oosféra (k redukci této stavby došlo u krytosemenných)

3. Otevřená mitóza (vyskytuje se i u některých zelených řas)

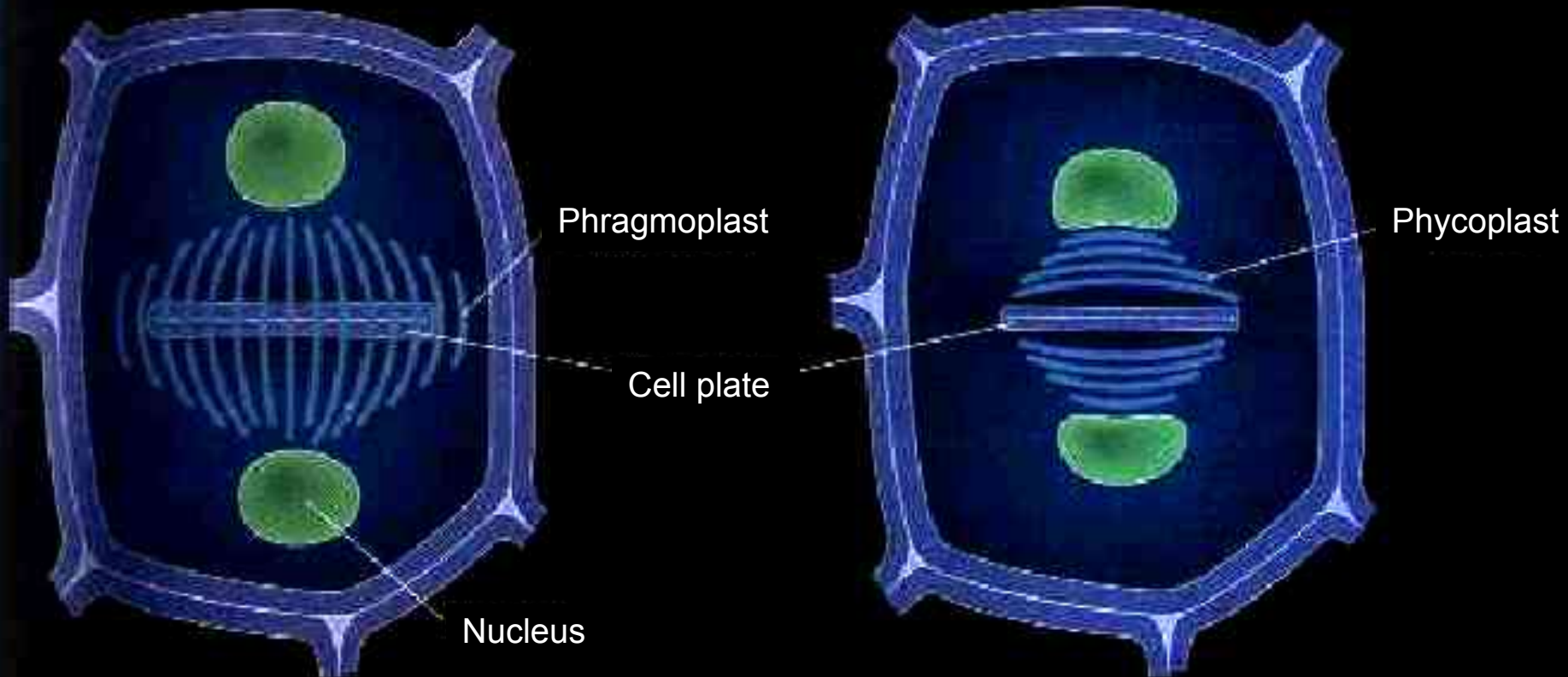
Uzavřená mitóza: jaderná membrána zůstává neporušená, (Ulvophyceae)

Otevřená mitóza: jaderná membrána se rozpouští na počátku mitózy (*Charophyceae* a vyšší rostliny)

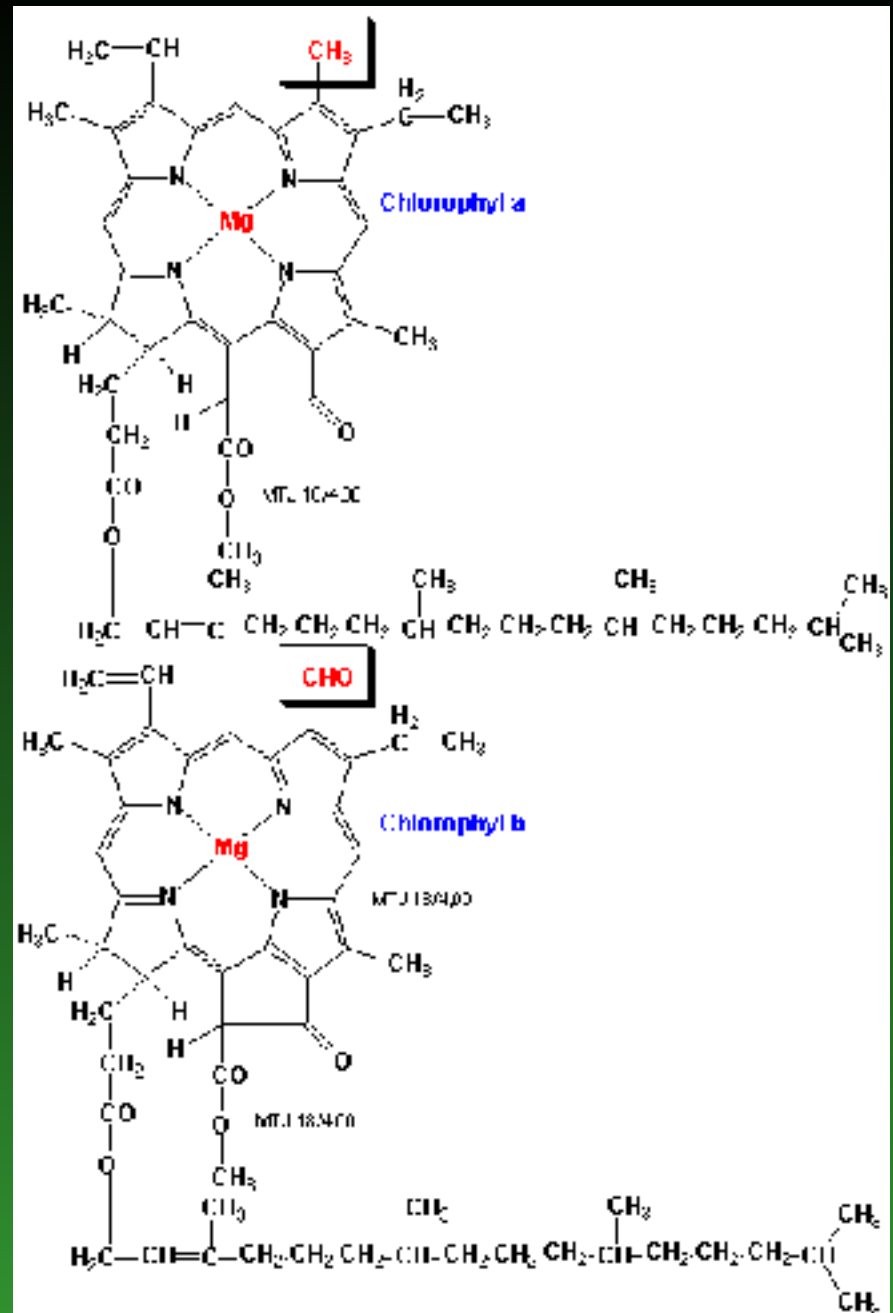
4. Během cytokinézy se tvoří **fragmoplast** (vyskytuje se i u některých zelených řas)

5. Mnohobuněčnost (vyskytuje se také u mnoha hub a řas)

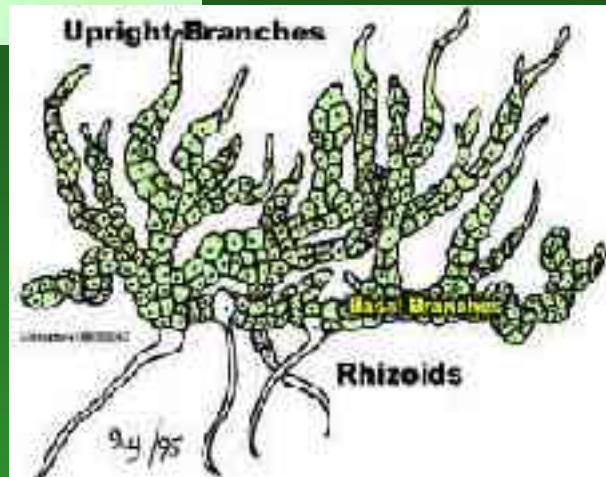
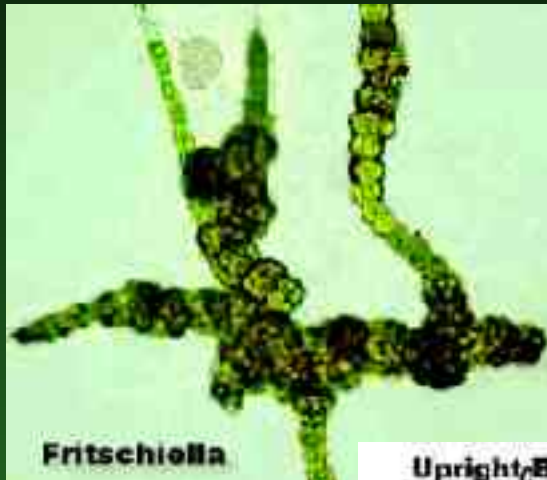

6. Obsah chlorofylu a,b
a karotenoidů (výjimku
tvoří nečetní paraziti, u
nichž mohou tato barviva
chybět)

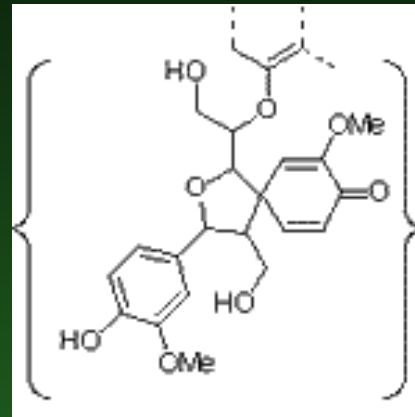
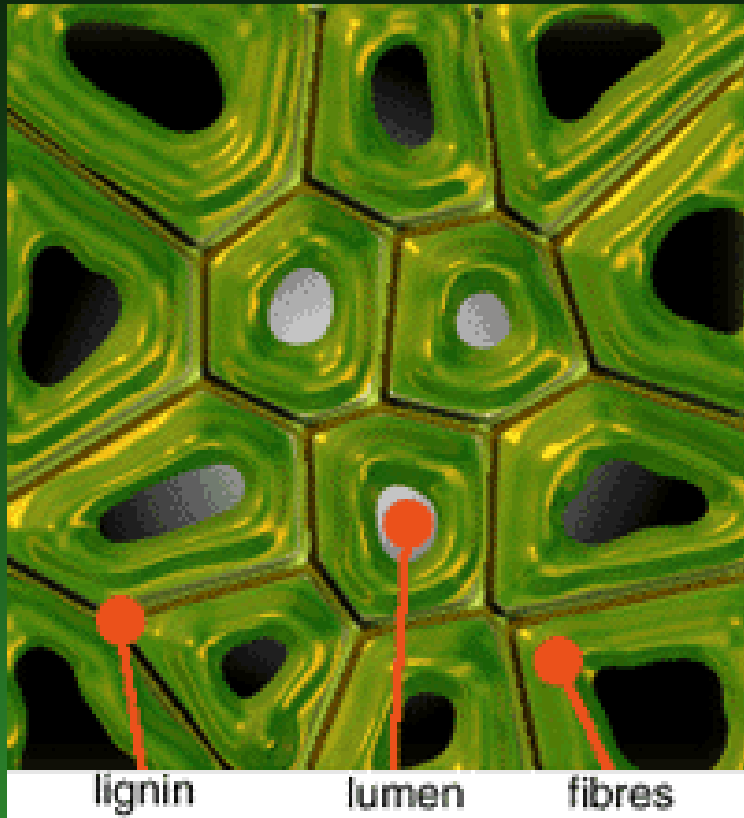

7. **Přizpůsobení převážně suchozemskému způsobu života** (výjimku tvoří rostliny druhotně přizpůsobené životu ve vodě, na druhé straně mnohé řasy nebo houby se suchozemskému životu rovněž přizpůsobily)

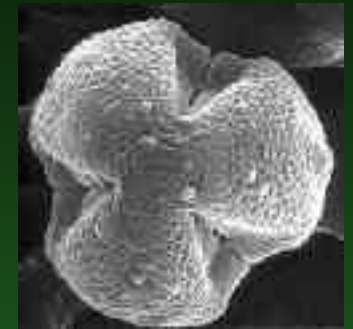

8. S terestrickou stavbou souvisejí i **biochemické látky** jako jsou lignin, suberin, kutin, sporopolenin, podílející se jak na buněčné stěně tak často i na struktuře oporných a ochranných pletiv (vyskytují se i u některých řas)

lignin

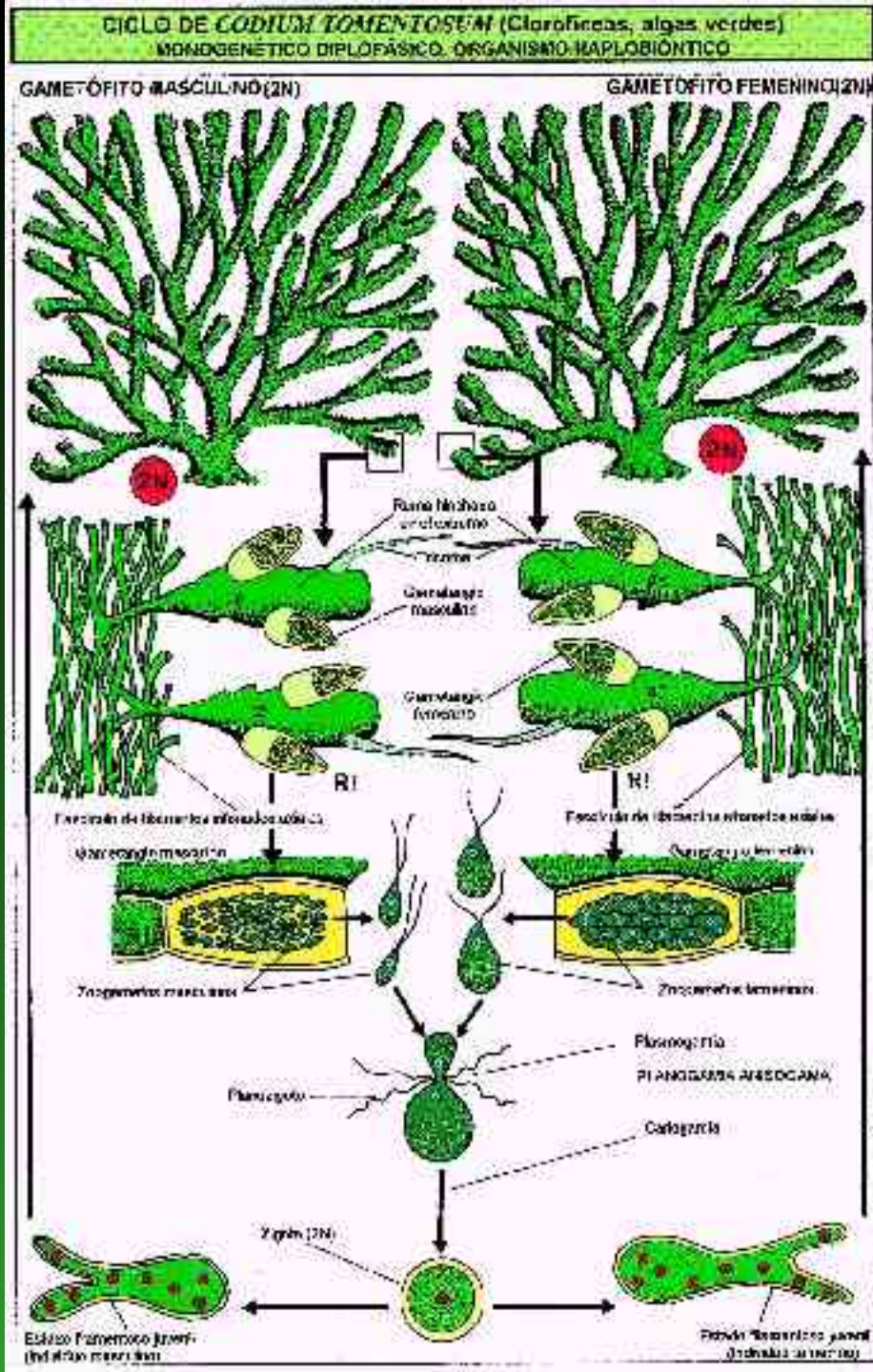

suberin

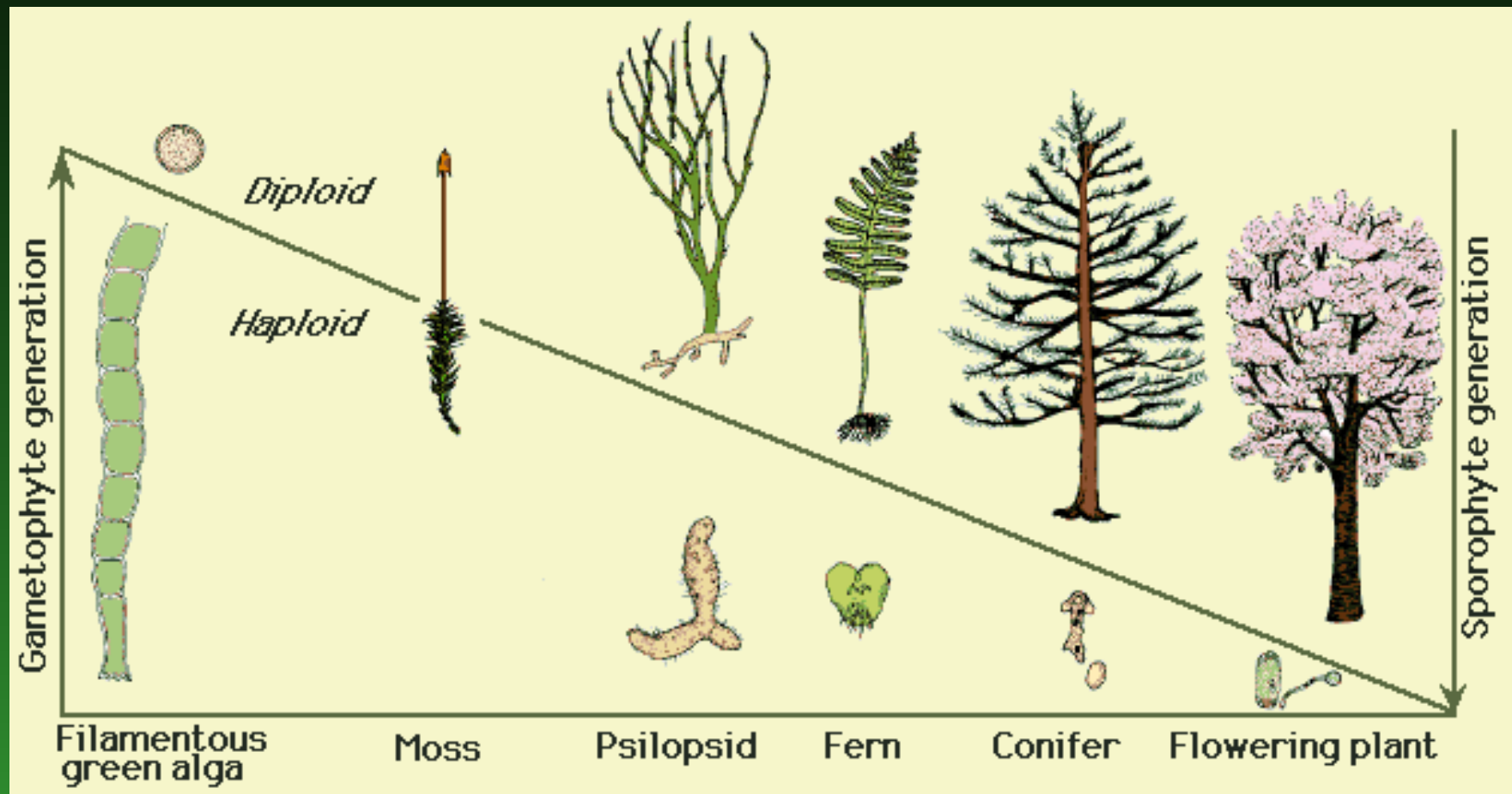

9. Po vzniku zygoty následuje vždy intenzivní dělení a diferenciace buněk, nikdy ne stadium zygosporického klidu, jako u pohlavně se množících nižších rostlin (výjimečně se s tímto jevem setkáváme u některých sifonálních zelených řas - např. *Codium tomentosum*

(Williams M. 1925: The cytology of the gametangia of *Codium tomentosum*. - Proc. Linn. Soc. New South Wales, 50: 98-111.)

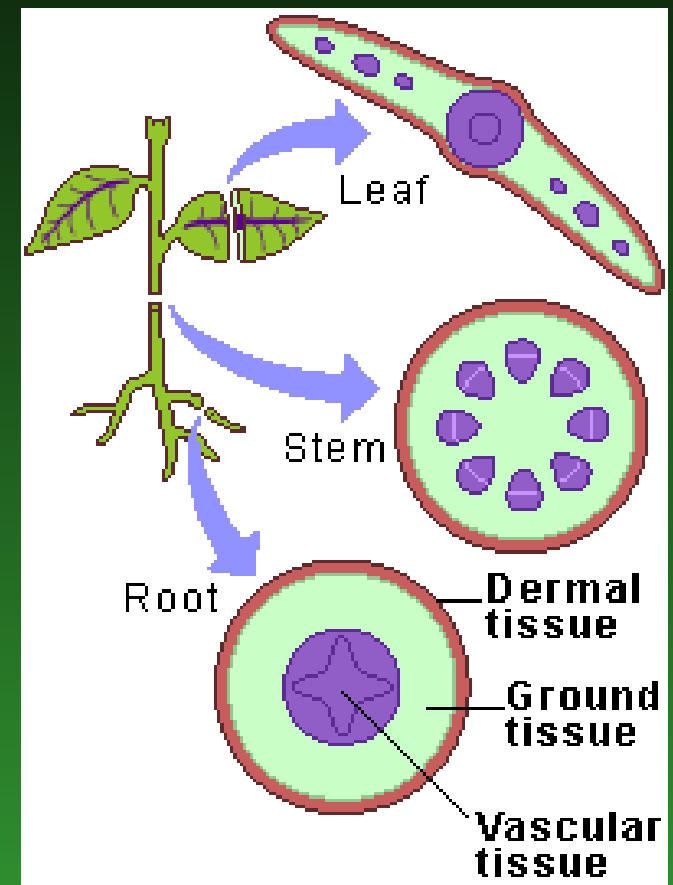
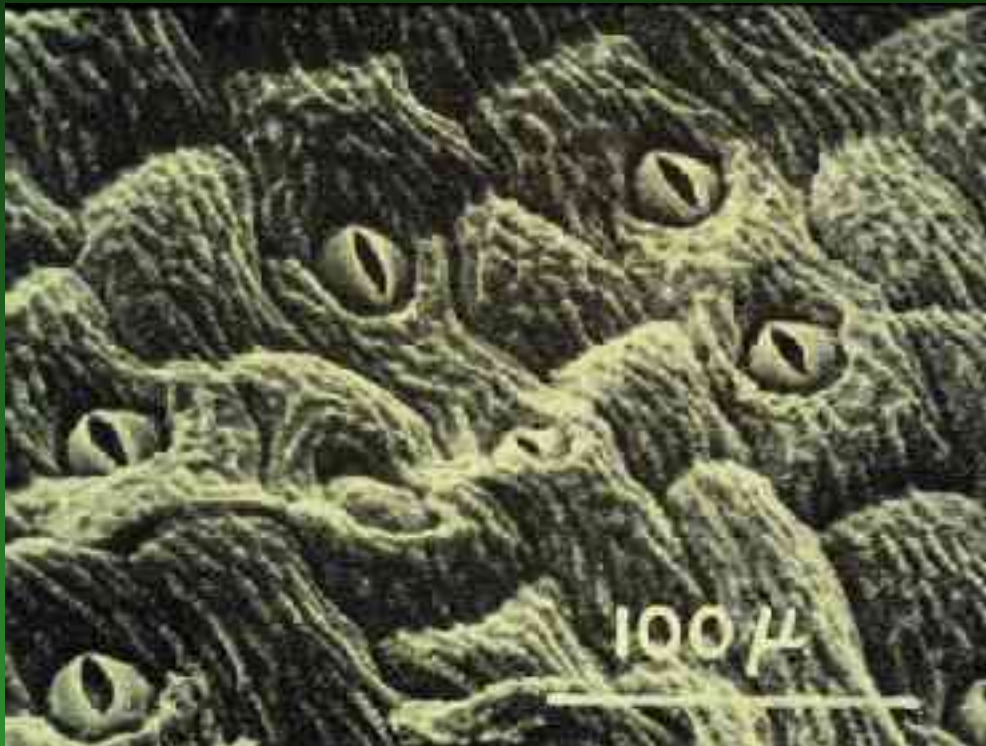

10. **Rodozměna** (metageneze), tj. v rámci ontogenetického vývoje zřetelné či víceméně zastřené střídání gametofytu a sporofytu (vyskytuje se i u některých zelených řas)

11. Pokud převládá v rodozměně sporofyt nad gametofytem, pak je obvyklé funkční a tvarové členění těla sporofytu na 3 základní orgány: **kořen, stonk, listy**, tvořené pravými pletivy - jejich tělo je na povrchu obvykle chráněno pokožkou, která má **průduchy** a je kryta kutikulou a uvnitř těla mají vodivá pletiva

Definice základních pojmů v životním cyklu vyšších rostlin

Spóra vers. semeno

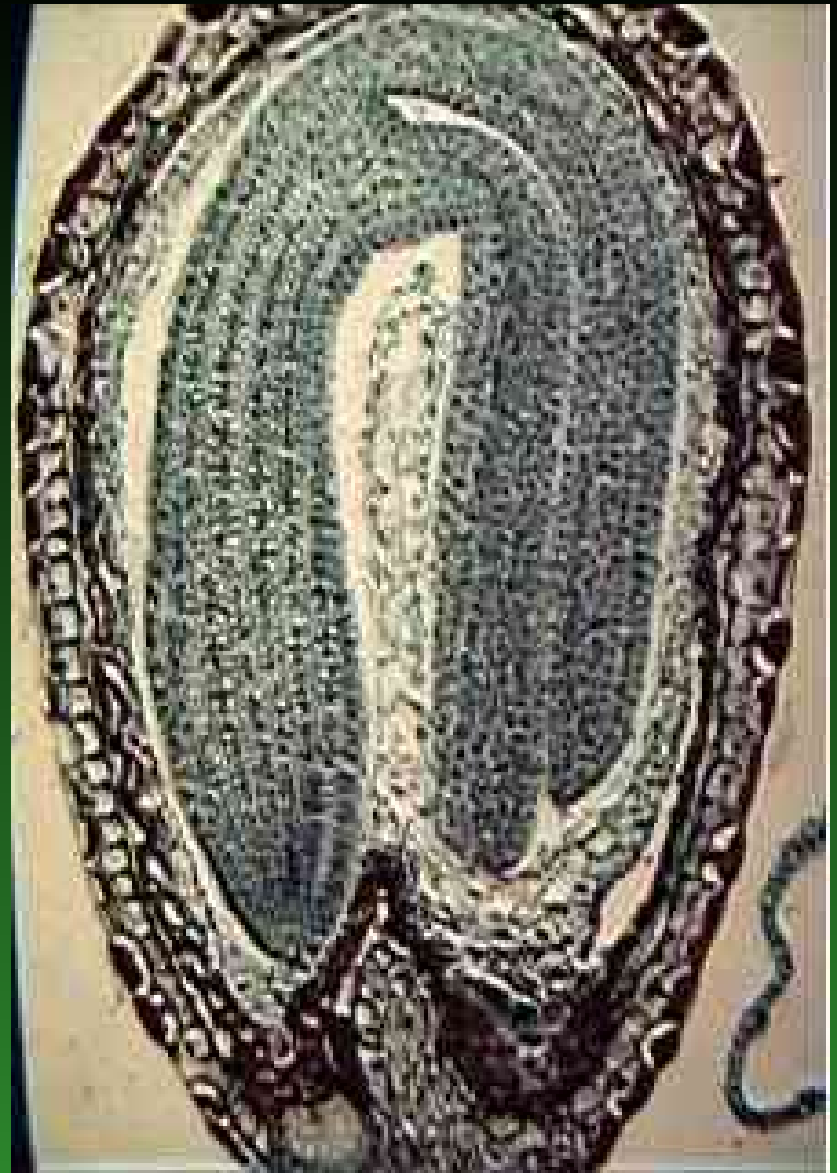
V obou případech jde větší či menší tělíska tvořící klidové stadium rostlin odolné proti působení nepříznivých faktorů, umožňující tak přežívání rostlin v nepříznivých obdobích sezóny a zároveň je efektivním prostředkem šíření rostlin v prostoru.

Spóra čili výtrus je jednobuněčné rozmnožovací tělíčko, vzniklé meiotickým dělením v zárodečné vrstvě sporangia. Výtrusnými vyššími rostlinami jsou mechorosty (Bryophyta) a kaprad'orosty (*Rhyniophyta*, *Psilotophyta*, *Lycopodiophyta*, *Equisetophyta*, *Polypodiophyta*).

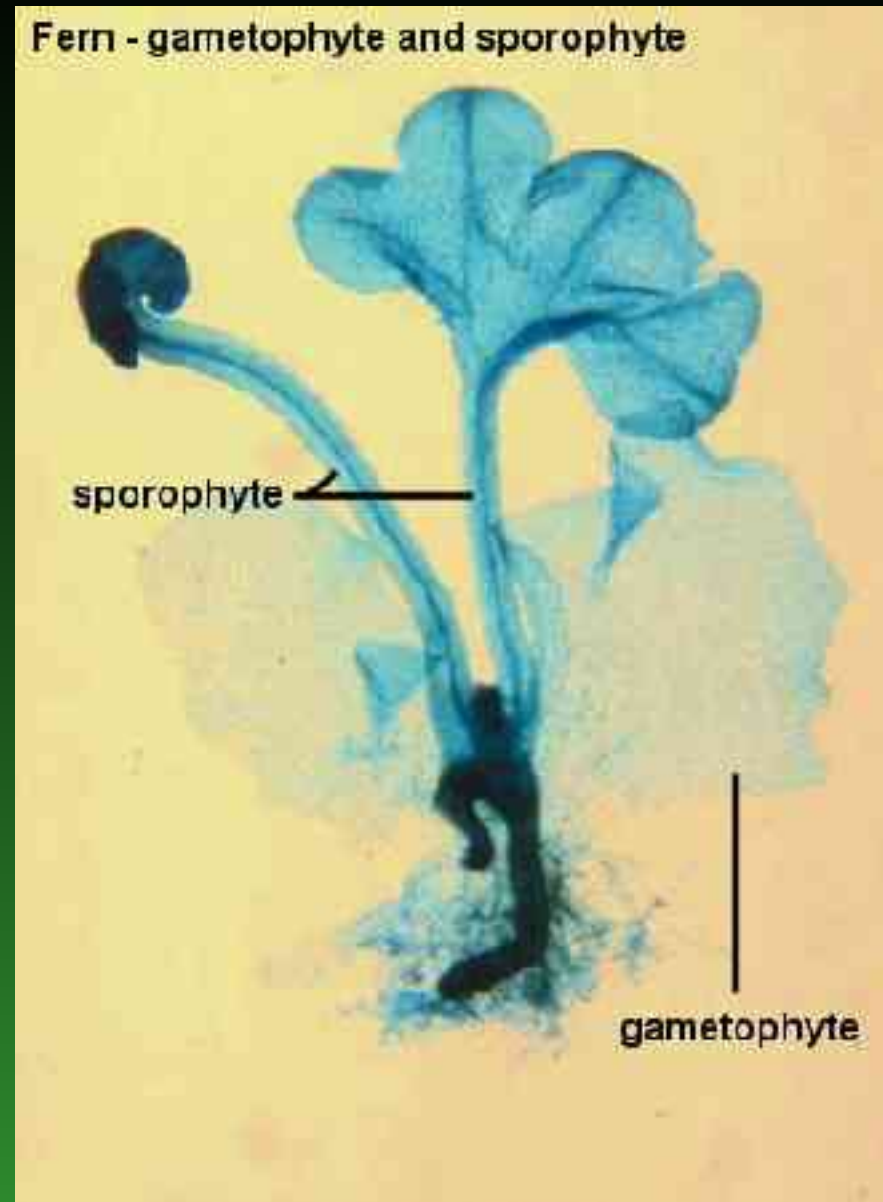

Semeno je mnohobuněčný rozmnožovací orgán, vzniklý z oplozeného vajíčka. Plně vyvinuté má na povrchu osemení (testa) uvnitř pak živná pletiva (perisperm popř. i endosperm) a zárodek (embryo). Semennými rostlinami jsou nahosemenné (*Progymnospermophyta*, *Pteridospermophyta*, *Cycadophyta*, *Cordaitophyta*, *Ginkgophyta*, *Pinophyta*, *Gnetophyta*) a krytosemenné (*Magnoliophyta*).

Gametofyt vers. sporofyt

V obou případech jde o aktivní, růstová stadia rodozměny, jejichž finální funkcí je vytvoření gamet nebo spór.

Gametofyt

pohlavní fáze (pohlavní generace, pohlavní stupeň)
rodozměny,

tvoří mnohobuněčné pohlavní orgány (gametangia),
rozlišené na samčí pelatky (antheridia) a samičí zárodečníky
(archegonia).

V gametangiích vznikají pohlavní buňky (gamety); v
archegoniích jediná vaječná buňka (oosféra); v antheridiích
buď obrvené, aktivně pohyblivé spermatozoidy (vývojově
primitivnější), nebo nepohyblivé spermatické buňky (vývojově
odvozenější).

Jádra buněk gametofytu obsahují oproti nepohlavní fázi
poloviční počet chromozómů, jsou haploidní (n).

Proto se gametofyt označuje též jako haplofáze, popř.
haplont.

Sporofyt

nepohlavní fáze (nepohlavní generace, nepohlavní stupeň) rodozměny,

tvoří spory (u výtrusných vyšších rostlin) nebo vajíčka a pyl (u semenných vyšších rostlin).

Protože sporofyt vyrůstá ze zygoty, tj. buňky vzniklé splynutím haploidních jader gamet odlišného pohlaví, je fází diploidní ($2n$), označovanou též diplofáze, popř. diplont.

Diploidní sporofyt však ve sporangiích (výtrusnicích) produkuje haploidní spóry, neboť jejich vznik je provázen redukčním dělením (meiosou).

Sporofyly vers. trofofyly

Jsou to funkčně odlišené listy, zpravidla i rozdílného tvaru a barvy.

Sporofyly jsou listy, jejichž funkcí je nést nebo podpírat sporangia.

Trofofyly jsou listy tvarově a funkčně uzpůsobené k fotosyntéze.

Izosporie vers. heterosporie

izosporie = spory tvarově a funkčně stejné.

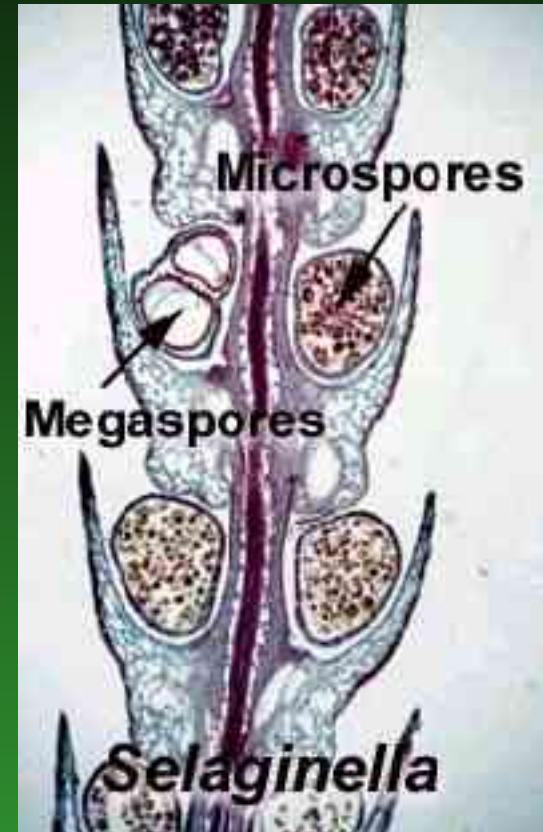
heterosporie = spory rozlišeny na mikro- a makrospory

Spory menší, samčí, mikrospory, vznikají v samčích sporangiích (mikrosporangiích).

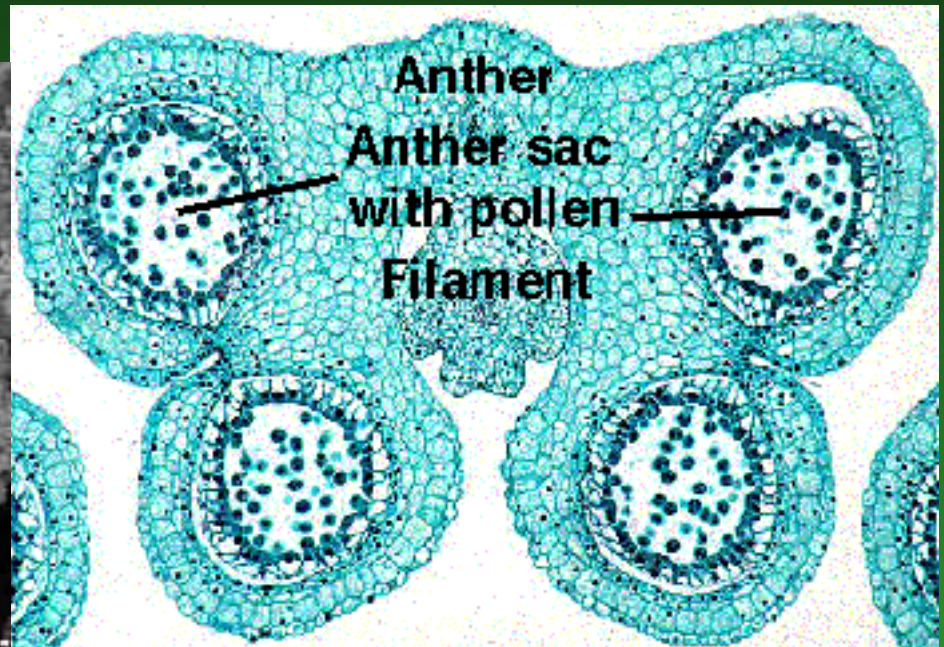
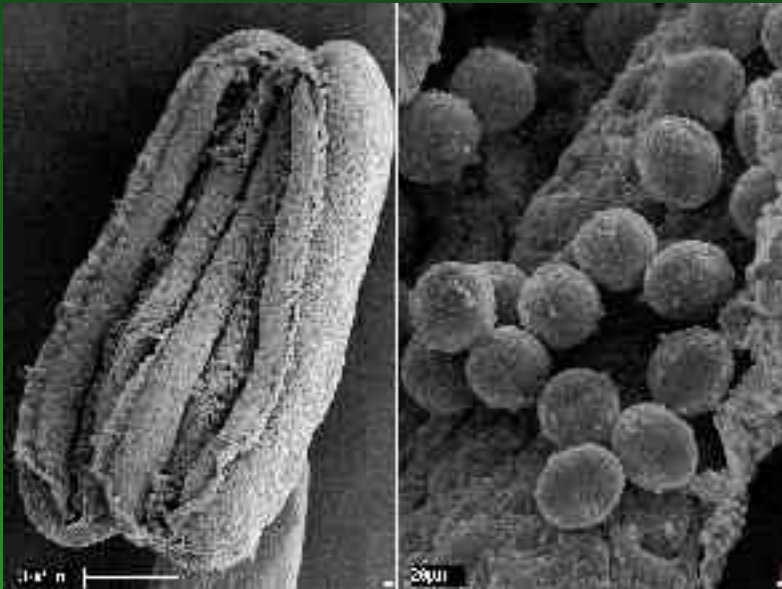
Spory větší, samičí, megaspory (makrospory), vznikají v samičích sporangiích (megasporangiích, makrosporangiích).

Izosporie je u vývojově primitivnějších vyšších rostlin, heterosporie u odvozenějších.

Poprvé se heterosporie objevuje u plavuní a postupně nabývá na významu, u semenných rostlin je pak jediným existujícím typem.

U vývojově odvozenějších vyšších rostlin - rostlin semenných
- vedla heterosporie za současné dalekosáhlé redukce
gametofytu a některých dalších procesů ke vzniku
*pylových zrn (homologů mikrospor),
*vytvářených v prašných pouzdrech (mikrosporangiích),
*na tyčinkách (homolog mikrosporofylů).
*Z pylového zrna klíčí láčka (homolog mikrogametofytu čili
mikroprothalia)

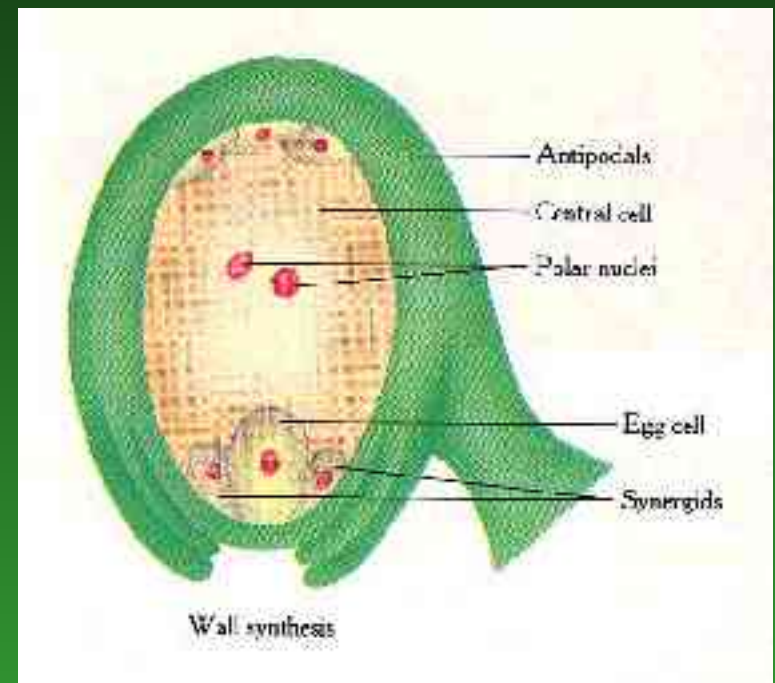
U samčích pohlavních orgánů vedly stejné procesy ke vzniku

*iniciální buňky zárodečného vaku (homolog megaspóry).

*Dělením a diferenciací vzniká z megaspóry zárodečný vak (homolog megagametofytu čili megaprothalia), tvořený oosférou synergidami, antipodami a centrálním jádrem.

*Vývoj tohoto megaprothalia se děje uvnitř nucelu vajíčka (homolog megasporangia).

*Vajíčko je upevněno na plodolistu (homolog megasporofylu) a zůstává buď volné (nekryté), nebo je plodolistem, popř. plodolisty (vytvářejícími pestík) uzavřeno (kryté).

Trendy evoluce vyšších rostlin

Je nesporné, že určité znaky se objevily v geologickém čase dříve, jiné později.

Generativní diaspory: izosporie - heterosporie - semennost

Sporangia: eusporangiátní - leptosporangiátní

Archegonia: zmenšuje se počet krčkových buněk

Samčí pohlavní buňky: spermatozoidy bicilátní - spermatozoidy polyciliátní - bezbičíkaté spermatické buňky

Xylém: tracheidy - tracheje

Střední válec: protostélé - aktinostélé - plektostélé, nebo protostélé - sifonostélé ektofloické - sifonostélé amfifloické - polystélé či diktyoostélé, nebo protostélé - sifonostélé ektofloické - sifono-eustélé - eustélé - ataktostélé

Habitus a vnitřní stavba: stélka - cormus, nebo dřeviny - byliny